

Het experiment Gaasterland

Resultaten van het procesonderzoek en het ecologisch onderzoek
W. Kuindersma, J.G. de Molenaar, G. Kolkman, D.A. Jonkers en G. van Duinhoven

De gemeente Gaasterlân-Sleat

Nieuwe natuur in Gaasterland

In 1990 werd heel Nederland, en dus ook het Friese Gaasterland, geconfronteerd met het Natuurbeleidsplan. Dit plan was bedoeld om de bestaande natuurgebieden met elkaar te verbinden en nieuwe natuurgebieden te creëren. In 2018 zou er dan een zogenaamde Ecologische Hoofdstructuur (EHS) moeten liggen: een landsdekkend netwerk van aaneengesloten natuurgebieden.

Na de presentatie van dit Natuurbeleidsplan en de goedkeuring door de Tweede Kamer, was het aan de provincies om die natuur te gaan ontwikkelen. Zij moesten zeggen waar en vooral ook welke natuur er moest komen. Anno 2005 hebben de provincies de EHS begrensd en wordt er overal gewerkt aan de uitvoering. Dat proces verloopt in de meeste provincies op een vergelijkbare manier.

Belangrijkste uitzondering daarop is Gaasterland. Door allerlei omstandigheden bleek de 'normale' manier van werken aan natuur in dit Friese gebied niet mogelijk. De bewoners, en dan vooral de agrariërs in het gebied, wilden niets weten van de manier waarop de EHS in hun gebied werd gepland. Nadat de provincie haar plannen gereed had, volgde er een heuse opstand in Gaasterland. Na veel overleg kwam uiteindelijk het experiment Gaasterland tot stand. In dit experiment is geprobeerd om vergelijkbare natuur aan te leggen als in de plannen voor de EHS, maar met het grote verschil dat de inwoners zelf in grote lijnen mochten gaan bepalen waar er welke natuur zou komen liggen. Boeren en particulieren zouden de natuur gaan realiseren in plaats van de natuurorganisaties. Dit in

tegenstelling tot de rest van Nederland waar grondaankopen en natuurbeheer door deze organisaties centraal stonden.

Het experiment Gaasterland is gedurende vijf jaar in opdracht van het Ministerie van LNV gevolgd door onderzoekers van Alterra. Daarover zijn twee rapporten geschreven. Een rapport gaat in op het proces: hoe is het experiment tot stand gekomen, wat is er daarna gebeurd en hoe staat het er nu voor? Het andere rapport is een ecologische evaluatie en laat zien hoeveel natuur er is bijgekomen in het experiment en hoe de kwaliteit ervan is te beoordelen. Deze brochure geeft in grote lijnen de bevindingen uit beide rapporten weer.

Opstand tegen de overheidsplannen

Begin jaren negentig liep de provincie Friesland nog gelijk op met de rest van Nederland. De provincie maakte afspraken met de landbouworganisaties over waar de EHS moest komen te liggen. In heel Friesland zou in totaal 6.700 hectare landbouwgrond worden omgezet in natuur. Daarvan werd 550 hectare in Gaasterland gepland. In 1993 werden de afspraken definitief en in 1994 werd het streekplan aangepast. Vervolgens werden de plannen door lokale commissies uitgewerkt. Tot dusver was er niets aan de hand en waren de onderhandelingen in een betrekkelijk goede sfeer verlopen.

Maar toen kwam de provincie op 20 maart 1995 de plannen uitleggen in Gaasterland. Het werd, zo bleek later, een historische avond. De zaal zat vol met boeren en andere streekbewoners. De plannen werden gepresenteerd en er kwam een kaart van de plannen op tafel. Tot op perceelsniveau was de kaart ingekleurd: natuur of geen natuur. Gedurende de avond borrelde de weerstand bij de aanwezige agrariërs en andere streekbewoners tegen deze plannen steeds meer op. De avond eindigde emotioneel en zeer rumoerig. De boeren waren woedend. Hun land was op een provinciale kaart ingekleurd als natuur. Dat zou het einde betekenen voor vele boerenbedrijven! Achteraf blijkt vooral de manier waarop de provincie met deze plannen kwam, het meeste kwaad bloed te hebben gezet.

De Gaasterlanders lieten het er niet bij zitten en richtten de Initiatiefgroep Verontruste Gaasterlanders (IVG) op.

Deze groep burgers en boeren lieten veel protesten horen en haalden daarmee zelfs de landelijke media. De groep wist bestuurders voor zich te winnen, aandacht te krijgen en heel Nederland wist op een gegeven moment dat Gaasterland streed tegen de overheidsplannen om natuur op boerenland aan te leggen.

De bekendheid van de groep ging zelfs zo ver, dat in september 1995 bij de behandeling van het Structuurschema Groene Ruimte in de Eerste Kamer de problematiek van Gaasterland expliciet aan de orde kwam. Daar sprak landbouwminister Van Aartsen de belangrijke woorden:

'Naar mijn mening moet er voor het beheer werkelijk alles uit de kast gehaald worden om vormen van agrarisch natuurbeheer mogelijk te maken en daarbij de gewenste natuurkwaliteit op duurzame basis te realiseren. (...) Ik zou dus willen zeggen (...) dat er volgens mij een apart experiment Gaasterland moet komen. Met duidelijke afspraken, ben ik daar zeer voor in.'

Natuurpunten

Agrarisch natuurbeheer, experiment, alles uit de kast halen. Deze woorden klonken als muziek in de oren van de Gaasterlanders. En dus bogen boerenorganisaties, bestuurders en wijze mannen zich vervolgens over de vraag hoe dat experiment dan vorm moest krijgen. In 1999 kwam daar na veel overleg een Plan van Aanpak uit, waar

de meeste partijen zich in konden vinden. Belangrijkste onderdeel van dat plan was de natuurmeetlat. Die houdt in dat er in Gaasterland in 2018 een bepaald aantal natuurlandpunten moet zijn gehaald. Zowel boeren, particulieren, als natuurbeschermingsorganisaties kunnen punten verdienen. Voor alle natuurtypen is een bepaald aantal punten te verdienen. Per natuurtype is er een minimum en een maximum te behalen aantal punten vastgesteld. Dat garandeert dat elk gewenst natuurtype straks ook daadwerkelijk in Gaasterland te vinden is.

Heel belangrijk in de natuurmeetlat is dat deelname altijd en alleen op basis van vrijwilligheid plaatsvindt. Dus geen harde of zachte dwang meer van bovenaf. Het is een project van de Gaasterlanders zelf. Bovendien benoemt het provinciaal gebiedsplan de hele gemeente Gaasterlân-Sleat als zoekgebied voor de nieuwe natuur. Met andere woorden, de bewoners en boeren mogen zelf uitmaken waar de natuur komt. De nieuwe vereniging Bosk & Greide is verantwoordelijk voor de uitvoering van de natuurmeetlat.

Het vertrouwen groeit

Vijf jaar na de presentatie van de EHS-plannen, ligt er dus een geheel nieuwe aanpak waar de meeste betrokken partijen zich in kunnen vinden. Voor de achterban van Bosk & Greide is het vooral heel belangrijk dat het plan niet alleen gaat over de realisatie van het natuurbeleid, maar ook over andere onderwerpen, zoals bedrijfsontwikkeling en recreatie. Zo wordt het natuuronderwerp meer

in het kader van de plattelandsontwikkeling van het gehele gebied geplaatst. Provincie en gemeente erkennen dit en stellen geld ter beschikking voor een aantal projecten. Uiteindelijk sluiten Bosk & Greide en de provincie een soort uitvoeringscontract. Er is wederzijds vertrouwen dat op deze manier recht wordt gedaan aan de gevoelens van de bewoners van Gaasterland. Ook vertrouwen de partijen er op dat Bosk & Greide dit experiment tot een goed einde kan brengen.

Activiteiten in protesttijd 1995

Samen werken aan natuur

Om nu goed te begrijpen hoe het proces in Gaasterland is verlopen, is er in het onderzoek gekeken naar de rollen die verschillende organisaties hebben gespeeld. Ten eerste is dat natuurlijk Bosk & Greide. Om de beoogde 5.600 natuurpunten te halen, heeft deze agrarische organisatie, voortgekomen uit de Initiatiefgroep Verontruste Gaasterlanders, een aantal instrumenten ter beschikking. Zo betalen provincie en gemeente om voor vijf jaar een consulent in te huren. Deze consulent bekijkt in overleg

met individuele agrariërs waar mogelijkheden liggen voor natuurbeheer op het bedrijf. Ook heeft Bosk & Greide een grondpot ter beschikking om de doelen van het Plan van Aanpak te realiseren. Via de grondpot kunnen gronden worden aangekocht. Alle betrokkenen in het experiment bepalen vervolgens samen wat er met die aangekochte grond gebeurt. Het bestaan van de grondpot sluit in feite uit dat de natuurorganisaties grond kopen in het gebied.

Naast Bosk & Greide zijn er de natuurorganisaties Staatsbosbeheer, Fryske Gea en Natuurmonumenten en de zeer actieve lokale natuur- en milieugroep Stichting Behoud Natuur en Landschap Gaasterlân-Sleat (SBNL-GS). Zeker de eerste jaren van het experiment waren de verhoudingen tussen de natuurorganisaties en Bosk & Greide niet goed. Dat heeft te maken met de periode 1995-1999 toen de emoties bij de (agrarische) bevolking tegen de natuurplannen en de natuurorganisaties soms hoog opliepen. Daarom richtte Bosk & Greide zich in eerste instantie op de realisatie van natuur door agrariërs en particulieren. Grondaankopen hadden zeker niet de voorkeur. De natuurorganisaties voelden juist nog steeds veel voor de oorspronkelijke plannen van de provincie: aankoop van 550 hectare natuur. Bovendien waren de natuurorganisaties ontevreden over de mate waarin ze betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van het Plan van Aanpak. Toen in 1998 Natuurmonumenten ook nog eens zelfstandig grond aankocht in Gaasterland, zette dat de verhoudingen weer helemaal op scherp. Zeker voor een deel

Excursie met de klankbordgroep op donderdag 30 mei 2002

van de achterban van Bosk & Greide versterkte dat het wantrouwen jegens de natuurorganisaties. De natuurorganisaties hebben daardoor moeten toekijken hoe Bosk & Greide in feite de touwtjes in handen kreeg.

Persoonlijke contacten

Onder dit gesternte en met deze onderlinge verhoudingen is het experiment Gaasterland in 1999 gestart. In de loop der jaren is er echter een duidelijke verbetering opgetreden in de sfeer. Daarbij is de ontwikkeling in de persoonlijke verhoudingen een belangrijk gegeven. Zo is de gedeputeerde van de provincie altijd sterk betrokken geweest bij het project en was hij daar ook persoonlijk op aanspreekbaar. De gedeputeerde deelde zelfs vaak de kritiek van bijvoorbeeld Bosk & Greide op het Rijksbeleid. Ook toen deze gedeputeerde vertrok, bleef de relatie tussen Bosk & Greide en de provincie goed. De nieuwe gedeputeerde nam dezelfde positie in.

Ook bij de natuurorganisaties zijn persoonlijke contacten bepalend geweest voor het verdere verloop van het experiment. Een aantal lokale beheerders is op een gegeven moment doelbewust vervangen omdat deze mensen te emotioneel betrokken waren tijdens de roerige tijden. Pas toen er nieuwe mensen kwamen, is de samenwerking tussen de natuurorganisaties en Bosk & Greide goed van de grond gekomen.

Alleen de samenwerking tussen Bosk & Greide en SBNL-GS is nooit echt goed geweest. Beide organisaties hadden hun eigen plannen en bleven daar ook aan vasthouden.

Paarden verbinden

Voor het hele proces is het paardenproject van groot belang geweest. Het is een mooi voorbeeld van een project waarin blijkt dat de verschillende partijen in Gaasterland elkaar nodig hebben en ook kunnen samenwerken als het gaat om het realiseren van concrete doelen. Het idee was om een ruiterspadennetwerk aan te leggen. De geplande ruiterspaden lopen dwars door de bossen van alle natuurorganisaties in Gaasterland en verbinden de bestaande

Feestelijke opening ruiterspaden - oktober 2005

en nieuwe ruiterspaden met elkaar. Ook lopen de geplande ruiterspaden over particuliere gronden en boerenland. Het project, dat overigens helemaal niet bedoeld is om natuurpunten te halen, blijkt zo belangrijk omdat alle partijen elkaar hier tegenkomen en samen moeten werken.

Het project verbindt zo niet alleen de ruiterspaden maar ook de organisaties: die anderen zijn zo slecht nog niet en als we met elkaar iets willen, is het nog haalbaar ook. En dat blijkt ook wel want deze overlegstructuur voor de ruiterspaden gaat verder. In de overleggroep komen allerlei gemeenschappelijke onderwerpen aan de orde. Het autoverkeer door het bos bijvoorbeeld. Of het op termijn sluiten van de oude manege. Zelfs een mogelijke grondruil tussen de gemeente en Staatsbosbeheer komt ter sprake.

‘Er moet een soort communicatiestructuur komen voor dit gebied, die hetzelfde gaat doen wat we de afgelopen twee jaar gedaan hebben. Eens in de zoveel maanden de initiatieven voorleggen en dan vragen: wat vinden jullie ervan?’

‘Wy gean der foar’

8

In 2005 was het tien jaar geleden dat de streek in opstand kwam tegen de natuurplannen van de overheid. Om dit jubileum te vieren, organiseerde Bosk & Greide in het dorpshuis van Nijemirdum een revue. Vier avonden zat de zaal vol. Bij de voorbereiding lette Bosk & Greide zorgvuldig op de toonzetting van het toneelspel. Uitgangspunt was dat de revue niet kwetsend mocht zijn voor mensen uit het

gebied. Op de eerste avond waren de betrokkenen van toen en nu allemaal uitgenodigd. Kamerleden, regionale en lokale bestuurders, ambtenaren, wijze mannen en natuurorganisaties waren allemaal aanwezig.

‘Je zag het aan de revue wel, dat de knop was omgezet en dat er 800 – 900 mensen op af komen, dat het hartstikke leeft hier en dat men Bosk & Greide een warm hart toedraagt. Ik vond het hartverwarmend dat die vier avonden vol waren. (...) Ik ben er trots op dat ik er deel van uit heb gemaakt, het was een prachtig signaal.’

*Boerderij met zicht op de Marderhoek en het IJsselmeer.
Hier is de ecologische verbindingzone naar het IJsselmeer gepland*

De revue is exemplarisch voor de sfeer na vijf jaar in Gaasterland. Er is een duidelijke samenwerking tot stand gekomen tussen de verschillende partijen. Daarbij is langzaam maar zeker meer vertrouwen ontstaan tussen Bosk & Greide, natuurorganisaties en overheden. Vijf jaar na de start van het onderzoek is er dan ook sprake van een duidelijk gegroeid vertrouwen in elkaar en in het experiment Gaasterland. Boeren en particulieren zijn nog steeds enthousiast over de natuurmeetlat. Steeds meer boeren en particulieren in Gaasterland dragen met een of andere vorm van natuurbeheer bij aan de realisatie van natuurpunten. Ook de natuurorganisaties hebben mogelijkheden om een bijdrage te leveren en doen dit steeds

meer, al is de samenwerking met Bosk & Greide nog niet overall optimaal.

Natuurbeheerders en boeren hebben wel een heel verschillende natuurvisie. Dat is sinds het begin van het experiment eigenlijk nauwelijks veranderd. Toch is de sfeer tussen partijen flink verbeterd en blijkt samenwerking ondanks verschillen in natuurvisie zeer goed mogelijk te zijn. Het feit dat mensen verschillende natuurvisies hebben, heeft zelfs voordelen omdat de natuurorganisaties vaak andere natuur realiseren dan boeren of particulieren. Zo voelt een natuurorganisatie meer voor een natuurplekset als heide en hebben boeren bijvoorbeeld meer interesse in pakketten als weidevogelbeheer en botanisch beheer.

Tabel 1 De categorieën die meedoen in de natuurmeetlat

Categorie	Te behalen score		Regeling Type	Realisatie eind 2004 Punten
	Minimaal	Maximaal		
Weidevogelbeheer	1045	1705	SAN, SN	1705
Botanisch beheer	825	1375	SAN, SN	1375
Perceelsranden	220	330	SAN	103
Bouwlandbeheer	220	330	SAN, SN	151
Houtwallen en singels	220	330	SAN, SN	47
Bos	605	1045	SN	252
Heide	220	330	SN	5
Plas-dras gebieden	220	330	SAN, SN	181
Ganzengedooftbeheer	385	715	Overig LNV	202
Bonus ecologische landbouw	–	–	–	83
Totaal				4.104 (doel 5.600)

Ecologische evaluatie

Om te beoordelen of het experiment Gaasterland nu ook echt iets voor de natuur oplevert, is een ecologisch onderzoek uitgevoerd. Daarvoor is eerst gekeken hoeveel punten er nu eigenlijk gehaald worden voor welke natuurtypen. Op basis van oordelen van experts en interviews met grondgebruikers is een inschatting gemaakt van de bereidheid van boeren en andere particulieren om in het natuurbeheer te stappen: Hoe kijken ze bijvoorbeeld aan tegen het omzetten van landbouwgrond in heide? Wil men dat er meer bos komt? Hoe ziet men de aanleg van landschapselementen?

Daadwerkelijk ecologisch veldonderzoek is uitgevoerd voor weidevogelbeheer, botanisch beheer van percelen en van perceelsranden. Binnen deze onderdelen waren namelijk in 2003/2004 al genoeg vergelijkbare percelen voorhanden om goed onderzoek te kunnen doen. In het onderzoek zijn percelen met elkaar vergeleken waarop 1) geen natuurbeheer, 2) agrarisch natuurbeheer, of 3) particulier natuurbeheer wordt gevoerd. Met agrarisch natuurbeheer kiezen boeren voor een vorm van natuurbeheer waarbij enkele beperkingen worden opgelegd aan hun agrarisch beheer. Hiervoor ontvangen zij een vergoeding vanuit de Subsidie-regeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN). Maar grondeigenaren kunnen er ook voor kiezen om het beheer volledig te richten op de natuur. Ze krijgen dan een vergoeding uit de Subsidie-regeling Natuur (SN). SN-beheer levert altijd 10 punten op per hectare. SAN-beheer levert, afhankelijk van het gekozen pakket, tussen de nul en tien punten per hectare op.

Overigens is het voor een definitieve beoordeling van de ecologische kwaliteit nog wat vroeg. Veel van de natuurpunten zijn pas de laatste jaren gehaald. De conclusies van het ecologische onderzoek vormen dan ook een nulmeting voor de ecologische resultaten over een aantal jaren. Deze vroege evaluatie is ook nuttig omdat er bij tegenvallende ecologische resultaten nog voldoende tijd is om na te gaan of daar iets aan te doen is.

Weidevogels

Weidevogelbeheer is in Gaasterland erg populair onder boeren. De meeste boeren maken zich namelijk zorgen over de ontwikkeling van de weidevogelstand in het ge-

De Grutto is een zeldzame weidevogel

bied. Het maximaal aantal punten zit in 2000 dan ook al bijna meteen vol. Toch vallen de resultaten van het weidevogelbeheer voorlopig tegen.

Voor de weidevogels blijkt anno 2004 dat wel of geen SAN-contract praktisch weinig verschil maakt. Afgezien van enkele zeer uitzonderlijke situaties broeden er gemiddeld namelijk niet meer vogels op natuurvriendelijke percelen (met SAN) dan op gewone agrarische percelen. Alleen voor de grutto lijkt het er op dat de SAN-contracten enige kwaliteitswinst opleveren. Als een perceel wordt beheerd als natuurbeheer (SN) is er wel een duidelijk verschil met gangbaar agrarisch gebruik en met een SAN-beheer.

Het experiment Gaasterland kan zich op dit onderdeel dus nog niet meten met de oorspronkelijke EHS-benadering. Dit is overigens niet zonder meer aan het experiment, de inzet van Bosk & Greide of de boeren te wijten. De situatie in 2004 is een momentopname en de tijd moet leren hoe de weidevogelstand zich ontwikkelt. Gaasterland heeft zeker de potentie om in de toekomst beter te scoren.

Botanisch beheer van percelen

Botanisch beheer is zowel bij boeren als particulieren in de periode 2000-2005 steeds populairder geworden. Het gaat hier zowel om SAN-pakketten als om SN-pakketten. De laatste vinden we vooral bij particulieren.

Ook voor het botanisch beheer is een vergelijking gemaakt tussen percelen zonder beheer, percelen met een SAN-beheer en percelen met SN-beheer. Dat de SAN- en

SN-percelen meer aan kwaliteit bezitten dan de percelen zonder beheersovereenkomst, ligt waarschijnlijk aan het feit dat de SAN- en SN-contracten selectief zijn afgesloten op botanisch betere percelen, percelen die van ouds her al een min of meer SAN-/SN-achtig beheer hadden. Dat betekent dat de contracten vooral helpen om de botanische kwaliteit te handhaven.

Er is nauwelijks verschil in voorschriften tussen een SAN-contract en een SN-contract. Toch blijken er op SN-percelen meer botanische waarden te zijn dan op SAN-percelen. De oorzaak is waarschijnlijk dat de onderzochte SN-percelen al bij aanvang meer botanische waarden hadden.

Botanisch beheer van perceelsranden

Voor dit pakket is alleen een vergelijking gemaakt tussen percelen met en percelen zonder SAN-overeenkomst. SN-overeenkomsten zijn voor perceelsranden niet mogelijk. Het resultaat van de beheerovereenkomsten is vooral een hoger opgaande, gevarieerde kruidenrijke begroeiing die rijkelijk tot bloei komt. Het ligt voor de hand om aan te nemen dat de betekenis van perceelsrandenbeheer eerder gezocht moet worden in het belang voor de fauna en voor de landschaps- en natuurbeleving van de mens dan in een bijzondere flora.

Sommige grondgebruikers hebben twijfels over de natuurresultaten van het perceelsrandenbeheer. De ontwikkelingsperspectieven voor de botanische kwaliteit van de perceelsranden lijken inderdaad wat beperkt. In elk geval zijn die perspectieven afhankelijk van de keuze van de

rand: langs afrasteringen in het land zijn ze veel minder dan langs slootkanten. Langs slootkanten zijn de perspectieven verder afhankelijk van de vorm van het slootkantalud, de maaifrequentie en intensiteit van de beweiding.

Overige natuurpunten

Naast het weidevogelbeheer en de twee vormen van botanisch beheer, is er nog een aantal natuurtypen waarvoor punten behaald kunnen worden (zie tabel). Hoewel voor deze typen niet is bekeken wat het natuurrendement is van de punten, is aan de hand van veldbezoeken en interviews met betrokkenen wel nagegaan hoe groot de kans is dat deze natuurtypen nu of in de toekomst iets bij zullen dragen aan de natuurwaarde in Gaasterland. Twee

Typisch Gaasterlandse hege dyken of tuunwallen

‘moeilijke’ natuurtypen zijn heide en bos. De golfbaan is een geval apart.

Heide

Van oudsher komen er heideterreinen voor in Gaasterland maar daar resten nu niet veel meer dan enkele snippers van. Een aantal boeren en particulieren wordt erg enthousiast van het eventueel herstellen van de Nijemirdumerheide. Critici van heideontwikkeling vinden echter dat heide niet in Gaasterland maar op de Veluwe thuishoort. Ook natuurbeheerders denken verschillend over heideontwikkeling. Natuurmonumenten en het Fryske Gea (en ook enkele particulieren) zijn enthousiast over heideontwikkeling in Gaasterland en hebben hiervoor elk ook plannen ontwikkeld. Natuurmonumenten wil de landbouwenclave van tien hectare in het Lycklemabos, die nu nog wordt beheerd als grasland, omvormen naar heideschrале vegetatie. Het Fryske Gea wil heide ontwikkelen in de bosrand van het Rijsterbos. Staatsbosbeheer ziet voorsnog weinig in de heideontwikkeling. Tot op heden zijn nog maar vijf heidepunten gehaald. Gezien de plannen van een aantal grondeigenaren zijn er op de korte termijn meer heidepunten te verwachten in Gaasterland.

Bos

Bosaanleg is bij de grondgebruikers in Gaasterland een van de meest omstreden elementen uit de natuurmeetlat. De meeste boeren vinden dat er in Gaasterland genoeg bos is. Anderen zijn niet tegen bosaanleg, maar vin-

den het vooral belangrijk waar het bos wordt aangelegd. Het belangrijkste is volgens boeren, particulieren en ook natuurbeheerders, dat het kenmerkende coulisselandschap van Gaasterland behouden blijft ('de doorkijkjes'). Overigens lijkt het beeld van sommige grondgebruikers dat de natuurbeheerders alle open stukken in Gaasterland willen volplanten niet (meer) te kloppen. In ieder geval geven twee van de drie natuurbeheerders aan dat ze bosaanleg in Gaasterland niet echt belangrijk vinden. Het ziet er desondanks naar uit dat in 2018 het minimum aantal bospunten (605 punten) te halen is. Vooral particulieren hebben interesse en leggen bos aan op nieuwe landgoederen. Voor de categorie Bos was de stand eind 2004 bijna 27 hectare, goed voor 252 punten. Met het terugtrekken van de landbouw uit gebieden rond de Gaasterlandse bossen, nemen de mogelijkheden voor particuliere landgoederen in Gaasterland alleen maar toe. Dat biedt mogelijkheden voor het realiseren van natuurpunten, waaronder ook bos.

Golfbaan

Een speciaal project is de aanleg van de natuurgolfbaan. Het gebied van de huidige golfbaan bestond voorheen uit landbouwgrond. Het deels stevig bemeste akkercomplex lag als een enclave in het omringende voedselarme bos. De omvorming van dit gebied tot een natuurgolfbaan van 43 ha, bood mogelijkheden voor natuurontwikkeling. Bij de aanleg is ongeveer 16 ha bestemd voor de golfbaan en 27 ha voor de ontwikkeling van een natuurgedeelte. Het

natuurgedeelte is ingevuld met schraalgrasland, bos, vennen en beken.

Bij de aanleg zijn geleidelijke overgangen aangelegd en is rekening gehouden met open en dichte vegetaties. Voor het beheer is gekozen voor verschraling. De ruige gedeelten van de golfbaan (roughs) fungeren als natuurlijke overgangen tussen het natuur- en het golfdeel.

De natuurwaarde van het gebied is na de aanleg aanzienlijk toegenomen. Die toename is gedocumenteerd voor vogels en libellen. Andere systematische inventarisaties ontbreken. De golfbaan realiseert een flink aantal punten voor de natuurmeetlat en de combinatie van golfbaan met natuur is in feite mede mogelijk dankzij het experiment Gaasterland.

De nieuwe natuurgolfbaan anno 2005

Conclusies en kansen voor de toekomst

In Gaasterland is er na een aanvankelijk wantrouwen, nu sprake van samenwerking tussen Bosk & Greide, natuurorganisaties en overheden. Vooral de concrete samenwerking heeft geleid tot steeds meer vertrouwen tussen de partijen. De samenwerking tussen Bosk & Greide en de provincie Fryslân is tussen 2000 en 2005 versterkt. Ook bij boeren en particulieren heeft de provincie in deze periode veel vertrouwen teruggewonnen door consistent optreden en publiekelijk vertrouwen uit te spreken in het experiment Gaasterland. De gemeente Gaasterlân-Sleat heeft met name veel vertrouwen gewonnen en waardering gekregen door de actieve rol die de gemeente speelde bij de aanleg van de ruitpaden.

Op lokaal niveau zijn ook de relaties tussen Bosk & Greide en de drie terreinbeherende natuurorganisaties (Staatsbosbeheer, Fryske Gea en Natuurmonumenten) sterk verbeterd. Bij de start van het experiment Gaasterland in 2000 was er nog nauwelijks samenwerking en veel onderling wantrouwen tussen natuurorganisaties en Bosk & Greide. Op het gebied van natuurbeheer is er nog weinig samenwerking maar voor het vertrouwen in elkaar heeft de samenwerking in het ruitpadenproject 'wonderen' gedaan. Overigens is deze samenwerking er nog niet tussen Bosk & Greide en de lokale belangengroep Stichting Behoud Natuur en Landschap Gaasterlân-Sleat. De laatst genoemde organisatie blijft vasthouden aan het oorspronkelijke EHS-plan.

Het vertrouwen tussen de partijen heeft er toe bijgedragen dat alle partijen zich zijn gaan inzetten voor de natuur in Gaasterland. De natuurmeetlat wordt breed gedragen en de meeste partijen zien het nut er ook van in. De steun van boeren in Gaasterland voor de natuurmeetlat uit zich in het afsluiten van beheersovereenkomsten. Onder deze groep blijft dit wel grotendeels beperkt tot SAN-pakketten botanisch beheer, weidevogelbeheer, perceelsranden en ganzengedooogbeheer. Voor SN-pakketten en beheerpakketten als bosaanleg, heide en plas-dras is Bosk & Greide in 2005 voor het merendeel aangewezen op particulieren en natuurorganisaties.

De afspraak dat het Plan van Aanpak wordt uitgevoerd op basis van vrijwilligheid is belangrijk bij het beoordelen van de resultaten. Sommige natuurpakketten zijn erg populair, voor andere pakketten is bij wijze van spreken bijna niemand te porren. Het weidevogelbeheer en het botanisch beheer zijn populair bij boeren en de benodigde punten zijn dan ook al binnen. Wel zijn er vraagtekens te plaatsen bij de kwaliteit die de beheersovereenkomsten opleveren. Er blijkt namelijk nauwelijks verschil te zijn in de aantallen weidevogels op de percelen waar wel of geen beheersovereenkomsten zijn afgesloten. Er zijn echter wel degelijk mogelijkheden voor een verbetering van de weidevogelstand. Ook de botanische waarde van de natuurvriendelijk beheerde percelen is niet veel hoger dan de niet beheerde. Hier is de toegevoegde waarde vooral het behoud van botanisch waardevolle percelen.

Voor de zwaardere pakketten zoals heide en bos en plasdras-situaties, is vooralsnog weinig animo bij boeren. Zij zien deze pakketten niet zitten in Gaasterland of ze zien geen mogelijkheden om deze pakketten te integreren in hun eigen bedrijfsvoering. De realisatie van deze natuurpunten gaat dan ook minder snel. De grote uitdaging voor de komende jaren is om te bezien in hoeverre boeren in Gaasterland warm zijn te krijgen voor de minder populaire natuurpakketten als plasdras en het aanleggen van houtwallen/singels of hege dyken. Hetzelfde geldt voor SN-pakketten bij boeren. De eerste vijf jaar van het experiment Gaasterland hebben in ieder geval laten zien dat de belangstelling voor natuurbeheer onder agrariërs in korte tijd snel kan groeien, mede onder invloed van de actieve en vertrouwen wekkende houding van Bosk & Greide.

Daarnaast zien steeds meer partijen dat realiseren van natuur met grondaankopen ook een optie is. Als boeren en particulieren de moeilijke natuurtypen niet kunnen of willen aanleggen, moeten natuurbeheerorganisaties dat wellicht gaan doen. De grondpot kan hierbij een belangrijke rol spelen.

Het paardenrecreatieproject heeft geleerd dat samenwerking tussen Bosk & Greide, natuurorganisaties en gemeente mogelijk is en ook resultaten oplevert. De betrokkenen bij dit project willen dat de samenwerking die hier is ontstaan duurzaam wordt voortgezet. Het is dan ook de moeite waard om een Gaasterlands gebiedsplatform op

te richten. Dit gebiedsplatform zou niet alleen de natuur, maar ook de brede problematiek van plattelandsontwikkeling in Gaasterland bespreekbaar kunnen maken. Dit hoeft geen formeel karakter te hebben. Het informeel uitwisselen van ontwikkelingen en gedachten kan ook al heel positief werken voor verschillende processen in Gaasterland. We denken daarbij aan organisaties als Bosk & Greide, de gemeente, de provincie, Staatsbosbeheer, Fryske Gea, Natuurmonumenten, Vogelwacht, NLTO, SBNL-GS, het Waterschap en de recreatiesector. Wellicht kan de provincie of de gemeente het initiatief nemen voor een gebiedsplatform.

Uiteindelijk is alleen door samenwerking en onderling vertrouwen tussen de verschillende organisaties en grondgebruikers de Gaasterlandse natuur daadwerkelijk te verbeteren. Op dit vlak zijn al veel resultaten gehaald in de afgelopen vijf jaar. Desondanks liggen er nog genoeg kansen om nog meer natuurpunten te realiseren en de kwaliteit van de natuur verder te verbeteren. Het is aan de Gaasterlanders en de organisaties in Gaasterland om deze uitdaging op te pakken!

© 2006 Alterra

Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland

Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000;

e-mail: info.alterra@wur.nl

Deze brochure is gebaseerd op twee rapporten:

Vertrouwen en samenwerking in het experiment Gaasterland

Een procesevaluatie over tien jaar natuurontwikkeling(en)

(Alterraraapport 1229, W. Kuindersma en G. Kolkman)

Meten en wegen in het Experiment Gaasterland

Een ecologische evaluatie van vijf jaar agrarisch en particulier natuurbeheer

(Alterraraapport 1230, J.G. de Molenaar, D.A. Jonkers en G. Kolkman)

Tekst W. Kuindersma, J.G. de Molenaar, G. Kolkman, D.A. Jonkers en G. van Duinhoven

Vormgeving Grafisch Atelier Wageningen

Fotografie D. Jaarsma, G. Kolkman, W. Smeets, K. Witteveen, omslag: bvBeeld | H. Dijkstra

Kaart Alterra

Druk Kerckebosch b.v., Zeist

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder vooraf-gaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voort-vloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

*In opdracht van het Ministerie van LNV, Directie Regionale Zaken en
het Beleidsondersteunend Onderzoek Cluster Vitaal Landelijk Gebied, thema Platteland.*